

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 4, Sayı:13, Mart 2018, s. 227-242

Dr. Mert AĞAOĞLU

Sakarya Üniversitesi, Sanat Tarihi-Türk-İslam Sanatı, magaoglu@sakarya.edu.tr

HASSA MİMARLAR OCAĞI VE SERMİMAR EBUBEKİR AĞA'NIN HAYATI İLE MİMARBAŞILIĞI DÖNEMİNDE İSTANBUL'DA YAPILAN İKİ ESER

Özet

Osmanlı mimarlık tarihinde şimdiye değin hakkında bir çalışma yapılmamış ve unutulmuş bir mimar olan Sermimar Ebubekir Ağa eserlerinden çok mimarbaşılık makamına geliş-gidiş şekilleri ve tarihleriyle dikkat çekmektedir. İki padişahın, Sultan II. Mustafa ve Sultan III. Ahmed'in tahttan indirilmesinden sonra mimarbaşılık makamına getirilen Sermimar Ebubekir Ağa, her iki vazifesinde de çok kısa görev yapmıştır. Bu çalışmada, Osmanlı İmparatorluğu'nda Hassa Mimarlar Ocağı'nın görevleri ve çalışma biçimi, Sermimar Ebubekir Ağa'nın görev yaptığı yıllar ve onun döneminde yapılan İstanbul'daki eserler ve Osmanlı döneminde geçirdiği onarımlar arşiv belgeleriyle desteklenerek ortaya konulmuştur. Böylece, bilinmeyen bir şahsiyet olan Sermimar Ebubekir Ağa'nın hayatı ve çalışmalarına ışık tutularak bu yayının araştırmacıların bilgisine sunulması sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hassa Mimarlar Ocağı, Sermimar, Ebubekir Ağa, İstanbul

TWO WORKS MADE IN ISTANBUL DURING THE PERIOD OF CHIEF ARCHITECTURE WITH THE LIFE OF THE ORGANIZATION OF HASSA ARCHITECTS AND CHIEF ARCHITECT EBUBEKİR AGHA

Abstract

The chief architect Ebubekir Agha, who has never done a study on Ottoman architecture and has been forgotten in the history of architecture, draws attention to the way of going and going to the chief architect's office rather than his works. After the overthrow of Sultan Mustafa II. and Sultan Ahmed III. The chief architect Ebubekir Agha who was brought to the chief architect's office, served as a very short duty in both duties. In this study, the duties and work of Hassa architects organi-

zation in the Ottoman Empire, the years in which he served as chief architect Ebubekir Agha and the works in Istanbul during his period and the repairs he spent during the Ottoman period were supported by archival documents. Thus, the life and work of the chief architect Ebubekir Agha, an unknown figure, was shed light on and presented to the researchers.

Keywords: The Organization of Hassa Architects, Chief Architect, Ebubekir Agha, Istanbul

GİRİŞ

Osmanlı mimarlık tarihi ile ilgili araştırmalara bakıldığında, XVIII. yüzyıl sermimarlarının yeterince araştırılmadığı görülmektedir. Bunun sebeplerinden biri adı geçen yüzyılda bu makamın çok sık el değiştirmesi ve arşiv vesikalarıyla bunların tespit edilmemiş olmasıdır. Bu çalışma ile şimdiye kadar hakkında bir yayın yapılmamış olan ve çok kısa sürelerle üç kez mimarbaşılık vazifesini ifa eden Sermimar Ebubekir Ağa'nın görev yaptığı yıllar arşiv vesikalarıyla ortaya konulmuştur. Ayrıca sermimarın bağlı olduğu kurum olan Hassa Mimarlar Ocağı'nın vazifeleri, çalışma biçimi gibi bilgilere de yer verilmiş ve Ebubekir Ağa'nın mimarbaşılığı döneminde inşa edilen ve günümüze gelen mevcut iki eser mimarî özellikleriyle ele alınmıştır.

HASSA MİMARLAR OCAĞI

Osmanlı İmparatorluğu'nda "Hassa Mimarlar Ocağı" Osmanlı hanedanı ve üst düzey devlet ricali tarafından sipariş edilen yapıların, tasarım, inşa ve tamirinden sorumlu olmuş bir müessesedir.¹ Hassa Mimarlar Ocağı'nın ne zaman ihdas edildiği bilinmemekte lakin İstanbul'un alınmasından sonra şehirdeki imar faaliyetlerinin artmasıyla kurulduğu düşünülmektedir. Bu ocağın en kıymetli eserlerini ortaya koyduğu yer imparatorluğun sanat ve kültür merkezi olan İstanbul'dur.² Merkezî idare tarafından onaylanan inşaat projeleri, mimarbaşı ve halifeleri tarafından gerçekleştirilirdi. Adı geçen kişiler bütün tasarımların genel gidişatıyla mükelleftiler. Aynı zamanda inşaatların çalışma biçimini organize ederlerdi. Bu işleyiş esas olarak başkentteki inşaatlarla ilgiliydi.³ Bu yapılar imparatorluk inşası olarak addedilirdi. Söz konusu yapıların harcamaları imparatorluk bütçesinden tedarik edilirdi. Reayanın inşaat işleri ile ilgili gereksinimleri karşılamak ocağın vazifesi olmamıştır; fakat bu inşaatlar üzerinde denetim sağladığı bilinmektedir.⁴

Merkezî bir örgütlenme olan Hassa Mimarlar Ocağı aynı zamanda bir mimarlık okulu vazifesi de görmektedir.⁵ Bu ocakta mimarlık eğitimi usta-çırak ilişkisi bağlamında teorik ve uygulamalı bir şekilde gerçekleştirilirdi. XVIII. yüzyılda ise Mimarî Mülazım Ocağı adlı bir

¹ Aptullah Kuran, "Ayazma Camisi İnşaat Defterine Göre Yapıda Kullanılan Bezeme ve Tefrişat Malzemeleri", Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri, İstanbul, MSÜ Yayınları, 2000, s. 234.

² Gülcan Avşın Güneş, "Hassa Mimarlar Ocağı ve Mimar Sinan", Tarih Okulu Dergisi, S. XVII, İstanbul, 2014, s. 377.

³ Suraiya Faroqhi, Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 27.

⁴ Uğur Tanyeli, "Hassa Mimarları Ocağı", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, 1997, s.764.

⁵ Selçuk Mülayim, "Mimari", D.İ.A. , C.30, İstanbul, 2005, s. 94.

kurumun varlığı, burasının Hassa Mimarlar Ocağı'na alınacak kişilerin ilk yetişme yeri olduğunu ve buradan Hassa Mimarlar Ocağı'na tayinlerin yapıldığını bize göstermektedir.⁶ Endurun'daki iç oğlanları arasından mimarlığa kabiliyeti olanlar ve devletin diğer birimlerinde, kapıkulu ocaklarında, bu konuda birikimi olanlar da ocak içerisinde görevlendirilmekteydi.⁷ İmparatorluğun diğer kurumlarından farklı olarak Hassa Mimarlar Ocağı'nda vazifeli olanların (Mimarbaşı hariç) Müslüman olması zorunluluğu bulunmamaktaydı.⁸ Hassa mimarları, uzun süreli seferler esnasında gittikleri ülkelerde yol, köprü, kule gibi yapıların tamir ve inşası sayesinde, pratik ve rasyonel bir öğrenim imkanına sahiptiler.⁹ Bu sebepten ocağın askerî bir yönü de bulunmaktaydı.

Osmanlı Saray Teşkilatı içinde, Birun (dış) bölümüne dahil olan Hassa Mimarlar Ocağı, Şehreminliği'ne bağlıydı. Şehreminliği; Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat Dönemi'ne kadar, saraya ve devlete ait tamir, bina inşası, Eski Saray, Yeni Saray, Galata Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı gibi sarayların iâşe, maaş, masrafları ve daha başka vazifelerle ile de uğraşan bir eminlik olmuştur.¹⁰ Şehremini'nin altında Hassa Mimarlar Ocağı'nın başında bulunan Hassa Baş Mimarını yer almaktaydı.¹¹ Ocaktaki diğer mimarlar da Şehreminliği'ne bağlı idi.¹² Hassa Mimarlar Ocağı, kaynaklarda; "Cemaat-i mimaran-ı hassa", hassa baş mimarı ise "mimar ağa", "sermimar", "ser mimaran-ı hassa", "reis-i mimaran-ı dergah-ı ali", "mimarbaşı" şeklinde geçmektedir.¹³ Osmanlı arşiv vesikalarında, mimarbaşılardan ilk defa XVI. yüzyıl başlarında bahsedilmektedir. Fatih Kanunnamesinde "Şehremini" terimine rastlanılmasına karşın mimarbaşı adına rastlanılmamaktadır.¹⁴

Önceleri, Yalı Köşkü ve Sepetçiler Köşkü'nde görev yapan Hassa Mimarlar Ocağı, daha sonra Topkapı Sarayı'nın birinci avlusunda çalışmalarını yürütmüştür.¹⁵ Seyyid Lokman tarafından yazılıp, Nakkaş Osman tarafından resimlenen "Hünername" adlı minyatürlü yazma eserde, mimarbaşı dairesinin birinci avlunun bir köşesinde bulunduğu belirtilmektedir.¹⁶ Ayrıca

⁶ Nurcan Yazıcı Metin, "Osmanlılar'da Mimarlık Eğitimi", Prof. Dr. Selçuk Mülayim Armağanı: Sanat Tarihi Araştırmaları, İstanbul, Lale Yayıncılık, 2015, s. 369.

⁷ Selman Can, Bilinmeyen Aktörleri ve Olayları ile Son Dönem Osmanlı Mimarlığı, İstanbul, Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010, s. 18.

⁸ Suraiya Faroqhi, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, s. 161.

⁹ İlber Ortaylı, "Tarihsel Evrimi İçinde Mimarlar", Mimarlık, S.3, İstanbul, 1976, s. 57.

¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Ankara, TTK Yayınları, 1988, s. 375.

¹¹ Murat Belge, Osmanlıda Kurumlar ve Kültür, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 443.

¹² Ziya Kazıcı, Osmanlı'da Toplum Yapısı, İstanbul, Bilge Yayınları, 2010, s. 49.

¹³ Çiğdem Kafescioğlu, "Ortaçağ ve Modernite Arasında: Hassa Mimarlar Ocağı ve Osmanlı Mimarı", Mimar.ist, S.13, İstanbul, 2004, s. 98.

¹⁴ Emre Madran, "Osmanlı İmparatorluğunda Onarım Esnafı (16-18. Yüzyıllar)", Mimarlığın 7 Yüzyılı Uluslararası Bir Miras, İstanbul, YEM Yayınları, 2000, s. 328.

¹⁵ Necdet Sakaoğlu, "Hassa Mimarları Ocağı", D.B.İ.A. , C.4, İstanbul, 1994, s. 12.

¹⁶ Gülru Necipoğlu, 15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 76.

bu birimler dışında, Vefa semti civarında "Mimarbaşı Kârhanesi" adlı bir atölyenin de varlığı bilinmektedir.¹⁷

Mimarbaşı, Hassa Mimarlar Ocağı'nın başına getirilmesiyle birlikte, XVII. yüzyılın ilk yarısına değin genellikle ömür boyu ("kayd-ı hayat") koşuluyla vazifesini sürdürürdü.¹⁸ Bu şekilde, mimarlık gibi uzmanlığın gerekli olduğu bir sahada süreklilik ortamı oluşturulmuş, devamlı surette meydana gelecek gidip gelmelerden doğacak sıkıntılar engellenmiş olurdu. Adı geçen vaziyet, XVII. yüzyılda değişmiştir.¹⁹ 1622 tarihinde mimarbaşı olarak göreve getirilen Kasım Ağa, 1623'te azledilmiş, bu durum fasılalarla devam etmiştir.²⁰ Böylece mimarbaşılardan kayd-ı hayat şartıyla göreve gelme usulü 1622 tarihinde ortadan kalkmıştır. Bu sebepten, XVII. ve XVIII. yüzyılda, mimarbaşılık makamı çok sık el değiştirmiştir.²¹ Mimarbaşının altında Su Yolu Nazırı, onun da altında İstanbul Ağası bulunur; Su Yolu Nazırı terfi ederse mimarbaşı olurdu.²²

Hassa Mimarlar Ocağı, faaliyetlerini payitaht İstanbul şehri ölçeğinde, sonra da imparatorluk bünyesinde ele almaktaydı. Hassa Mimarlar Ocağı dışında, fakat ona bağlı çeşitli birimler de bulunmaktaydı. Bunlar; "Ordu Mimarları", "Eyalet Mimarları", "Bölge Mimarları", "Şehir Mimarları" ve "Vakıf Mimarları" birimleriydi. Taşradaki yapılarla ilgili işlemler "Eyalet ve Şehir Mimarları" birimleri tarafından yürütülürdü.²³ Şehir mimarları, şehir ve kasabalardaki binaların yapım ve onarımı ile meşgul olan sanatkârlardan oluşmaktaydı.²⁴ Bunların tayinleri de mimarbaşı tarafından yapılırdı.²⁵ XVIII. yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu'nda taşradaki inşaat faaliyetleri, müzayede usulüyle, şehir mimarları ve eyalet mimarları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlar, hem yapı faaliyetlerini hem de inşaat esnafını denetleme görevlerini üstlenmişlerdir.²⁶ Payitaht İstanbul dışındaki şehir ve eyaletlerde gerçekleştirilen imar faaliyetleri, mimarbaşının teklifi üzerine tayin edilen eyalet ve şehir mimarları tarafından yürütülürdü.²⁷ XVII. yüzyıla kadar merkezden atanan bu mimarlar, bu tarihten sonra bölgedeki serbest mimar-

¹⁷ Nurcan Yazıcı, "Osmanlılarda Mimarlık Kurumunun Evrimi ve Tanzimat Dönemi Mimarlık Ortamı", MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk-İslam Sanatı Programı Doktora Tezi, 2007, s. 14.

¹⁸ Can Hersek, "Osmanlı İmparatorluğunda Mimarlar ve Yapı Esnafı", İslamî Araştırmalar Dergisi, C.4, S.1, İstanbul, 1990, s. 44.

¹⁹ Fatma Afyoncu, "XVII. Yüzyılda Hassa Mimarlar Ocağı", Türkler, C.12, Ankara, 2002, s. 162.

²⁰ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Osmanlı'da Başmimarlar", Türk Dünyası Kültür Atlası: Osmanlı Dönemi, C.4, İstanbul, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2002, s. 297.

²¹ Sinan Güler, "Onsekizinci Yüzyılda Hassa Mimarlar Teşkilatı", 18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları, 1998, s. 150.

²² Midhat Sertoğlu, Osmanlı Tarih Lügati, İstanbul, Kurtuba Kitap, 2015, s. 352.

²³ Zeki Sönmez, "Osmanlı Mimarisinin Gelişiminde Hassa Mimarlar Ocağı'nın Yeri Örgütlenme Biçimi ve Faaliyetleri", Osmanlı, C.10, Ankara, 1999, s. 185-188.

²⁴ Cengiz Orhonlu, "Şehir Mimarları", Türkler, C.10, Ankara, 2002, s. 979.

²⁵ Abdülkadir Dünder, "Osmanlı Mimarisinde Şehir Mimarları", Osmanlı, C.10, Ankara, 1999, s. 228.

²⁶ Oya Şenyurt, Osmanlı Mimarlık Örgütlenmesinde Değişim ve Dönüşüm, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2011, s. 11.

²⁷ Filiz Yenişehirlioğlu, "Osmanlı Klasik Döneminde Kültür ve Sanat", Türkler, C.11, Ankara, 2002, s. 1613.

lar arasından seçilmiştir.²⁸ Hassa Mimarlar Ocağı, 1831 yılında Sultan II. Mahmud tarafından lağvedilmiş, yerine Ebniye-i Hassa Müdürlüğü kurulmuştur.²⁹

Batılı mimarlar, kamusal yapılarda her zaman bireysel ifadelerini yansıtmannın peşinde olmuşlardır. Buna karşın, hassa mimarları ise neredeyse tek bir mimar gibi hareket etmiş, Batılılaşma devrinde bile ideal kabul edilen mimarî strüktürü devam ettirmişlerdir.³⁰

SERMİMAR EBUBEKİR AĞA (1704-1705, 1720-1721, 1730-1731)

XVIII. yüzyıl başlarında 1703 yılında meydana gelen "Edirne Vakası" ile Sultan II. Mustafa tahttan indirilmiş, yerine kardeşi Sultan III. Ahmed getirilmiştir. Bu devirde Osmanlılar, değişen dünya şartları karşısında eski gücünü koruyamamış; bu sebepten yeni arayışlar içine girmiştir. Bu arayışlar neticesinde, Batı ile kurulan ilişkiler de farklılık göstermiştir. Osmanlı devlet ricalinin bu arayışlarla elde etmek istediği, Batı'nın bilgi ve teknolojisinden faydalanarak imparatorluğun toparlanmasını sağlamaktı. Uzun yıllar süren savaşlarda üst üste gelen yenilgiler tesirli olmuş ve bundan dolayı öncelikle askerî sahada ıslahatlar gerçekleştirilmiştir. Yeni arayışların ve çeşitli yeniliklerin görüldüğü Sultan III. Ahmed devri (1703-1730), 28 Eylül 1730 tarihinde gerçekleşen Patrona Halil İsyanı ile sonlanmıştır.³¹ III Ahmed tahttan hal edilmiş, yerine yeğeni Sultan I. Mahmud padişah olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda tahta yeni bir padişah çıktığında bir önceki padişahın devlet kadrolarına yaptığı tüm tayinler geçersiz sayılır, yeni gelen padişah bunların bir kısmını yeniler veya yerlerine yeni atamalar yapardı. Bu durum, Hassa Baş Mimarları içinde geçerli olmuştur.

Sermimar Ebubekir Ağa'nın doğum-ölüm tarihleri ve mezarının nerede olduğu bilinmemektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki bir vesika sayesinde kendisinin 15 Şubat 1704 tarihinde sermimar Mustafa Ağa'nın yerine Hassa Baş Mimarı olduğu ve Mustafa Ağa'nın da Osmanlı saray teşkilatında mühim bir yeri olan Kapıcıbaşılık vazifesine getirildiği öğrenilmektedir.³² Ebubekir Ağa bu vazifesini bir yıl sürdürmüş, 1705 yılı Şubat ayında yerine Kayserili Mehmed Ağa atanmıştır.³³ 1705-1730 yılları arası mimarbaşılık makamı genellikle Kayserili Mehmed Ağa ve El-Hac İbrahim Ağa arasında gidip gelmiştir. Fakat, Kasım 1720'de Hassa Baş Mimarı olarak Ebubekir Ağa'nın adına rastlanmaktadır.³⁴ Lakin, Şubat 1721'de yeniden Mehmed Ağa mimarbaşılıkla vazifelendirilmiştir.³⁵ Böylece Ebubekir Ağa'nın ikinci mimarbaşılık vazifesi yaklaşık iki ay sürmüştür. Yukarıda zikrettiğimiz Patrona Halil İsyanı esnasında gö-

²⁸ Abdülkadir Dündar, Arşivlerdeki Plan ve Çizimler Işığı Altında Osmanlı İmar Sistemi, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 27.

²⁹ Şerafettin Turan, "Mimarbaşı", D.İ.A. , C.30, İstanbul, 2005, s. 91.

³⁰ Uğur Tuztaşı, İlgi Yüce Aşkın, "Klasik Dönemden Batılılaşmaya Osmanlı Mimarlığında İdealleştirme Olgusu ve Batı Mimarlığıyla Olan Mukayesesi", Osmanlı Araştırmaları, S.38, İstanbul, 2011, s. 216.

³¹ Nicolae Jorga, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C.4, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2005, s. 337.

³² B.O.A. , AE.SMST.II./84-9057, H.9 Şevval 1115-M.15 Şubat 1704.

³³ Çobanoğlu, a.g.e. , s. 309.

³⁴ B.O.A. , MAD, 7829-2, H.16. 01.1133-M. 17 Kasım 1720.

³⁵ Muzaffer Erdoğan, Lale Devri Baş Mimarı Kayserili Mehmed Ağa, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1962, s. 23.

revde olan Kayserili Mehmed Ağa isyandan üç gün sonra yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle azledilmiştir. Sermimar Kayserili Mehmed Ağa'nın yerine o tarihlerde Şehreminliği vazifesinde olan Ebubekir Ağa getirilmiştir.³⁶ Böylece, Ebubekir Ağa dokuz yıl aradan sonra tekrardan Hassa Baş Mimarı olmuştur. Ebubekir Ağa bu son vazifesini 1731 yılı ortalarına kadar sürdürmüş, yerine Kayserili Mehmed Ağa getirilmiştir.³⁷ Bu tarihten sonra arşiv vesikalarında ismine rastlanılamamıştır.

SERMİMAR EBUBEKİR AĞA'NIN MİMARBAŞILIĞI DÖNEMİNDE İSTANBUL'DA YAPILAN ESERLER

Çavuşbaşı Ahmed Paşa Sıbyan Mektebi

Yapı, Üsküdar'da Pazarbaşı Mahallesi Boy Beyi Sokağı üzerinde bulunmaktadır. Banîsi Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın Çavuşbaşı olduğu H.1116-M.1704 yılında yaptırılmıştır.³⁸ Çeşmenin kitabesindeki;

" Sahib-ül Hayrat Sâbika Devlet-i Aliyyede Çavuşbaşı"

" Olub Bin Yüz Yirmi Sekiz Tarihinde"

" Varadın Muharebesinde Şehiden Vefat"

" İden Anadolu Valisi Merhum El-Hac Ahmed Paşa"

"Sene 1116" ifadeleri okunmaktadır. Böylelikle çeşmenin mektebin inşasından sonra yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Mektebe H.1118-M.1706 yılında bir tahsildar tayini³⁹, H.1120-M.1709 yılında ise muallim ataması yapılarak öğretime başlamıştır.⁴⁰

Fevkanî olan sıbyan mektebinin altında çeşme yer almaktadır. Bir sıra kesme taş ve üç sıra tuğla ile almaşık örgü tekniğinde inşa edilen sıbyan mektebi iki katlıdır. Üstte bulunan dersane kısmı kare planlıdır (Plan 1) ve alt kattaki tonozlar üstüne oturmaktadır. Tromplarla geçişin sağlandığı kubbe günümüze gelmemiştir. 1894 İstanbul depreminde büyük hasar gören yapı günümüzde çatıyla örtülüdür.⁴¹ İki cephesinde pencere bulunmayan yapının, ön cephesinde üstte dört, altta iki pencere bulunmaktadır. Yan cephede de üç pencere yer almaktadır. (Fotoğraf 2). Ön cephede üstte yer alan pencereler taş söveli, düşey dikdörtgen açıklıklı ve sivri tahtif kemerlidir. (Fotoğraf 1). Ön cephede altta bulunan pencerelerse sivri kemer açıklıklı ve taş sövelidir.⁴² Yan cephedeki pencereler son yapılan restorasyonlarda açılmış olup hiçbir özgünlüğü yoktur.

³⁶ B.O.A. , AE.SAMD.III/222-21412, H.18 Rebiülevvel 1143-M. 1 Ekim 1730.

³⁷ B.O.A. , İE.BH./17-1535, H. 29 Zilhicce 1143, M. 5 Temmuz 1731.

³⁸ Mehmed Süreyya, "Ahmed Paşa", Sicill-i Osmanî, C.1, İstanbul, 1996, s. 219.

³⁹ B.O.A. , E.EV./63-6847, H.12 Safer 1118-M.26 Mayıs 1706.

⁴⁰ B.O.A. , AE.SAMD.III/163-15942, H. 3Zilhicce 1120-M.13 Şubat 1709.

⁴¹ Soner Şahin, "Değişim Sürecinde Osmanlı Mimarlığı III. Ahmet ve I. Mahmut Dönemi 1703-1754", İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s. 289.

⁴² Mehmet Nermi Haskan, Yüzyıllar Boyunca Üsküdar, C.2, İstanbul, Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2001, s. 904-905.

Sıbyan mektebinin yapıldığı tarihte Hassa Baş Mimarlığı vazifesinde sermimar Ebubekir Ağa bulunmaktaydı. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hassa Baş Mimarları taşradaki inşa faaliyetlerini şehir ve bölge mimarlarına bıraktığı için payitaht İstanbul'daki yapılarla daha çok ilgilenmişlerdir. Çavuşbaşılığın Osmanlı devlet teşkilatında mühim bir makam olması sebebiyle Ebubekir Ağa doğrudan yahut dolaylı olarak tasarımında rol oynamış olmalıdır.

Sultan I. Mahmud Kemerı

Sarıyer ilçesine bağlı Bahçeköy'ün güney kısmında yer alan bu kemer Sultan I. Mahmud tarafından inşa ettirilmiştir. 1730 yılı sonlarında başlayan inşaat Ekim 1731'de tamamlanmıştır.⁴³ Kemer yaklaşık 400 metre uzunluğunda, 11 metre yüksekliğinde ve 3 metre kalınlığındadır. (Fotoğraf 3). Bakırköy'den çıkarılan kesme küfeki taşından inşa edilmiş ve sivri kemerli 21 göze sahiptir. (Plan 2). Fakat kemerin her iki ucunda, kemer gözlerinin bitiminden sonraki duvarlar, bölgenin doğal jeolojik dokusunu da oluşturan kum taşları ve killi şistlerle, moloz taş tekniğinde inşa edilmiştir. Göz önünde olmayan ve kemer açıklığı bulunmadığı için statik açıdan da problem yaratmayan bu kısımlarda, kemerin bulunduğu bölgedeki taşların kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁴ Mimar Sinan'ın yaptığı kemerlerde bulunan trapez kesit bu kemerde de kullanılmıştır. Kemer, Bahçeköy-Beyoğlu şebekesi suyunu Taksim'de bulunan makseme nakletmekteydi.

Kemer bezeme programı açısından oldukça zengindir. Kilit taşlarında yer alan yüksek kabartma şekiller, irili ufaklı kaba yontu taş çıkıntılar, ufak kuş evleri, kilim motifine benzer bir kabartma ve özellikle konsol şeklindeki heykelsi hayvan (aslan başı, at başı, yılan başı) figürleri, kemerı diğer su kemerlerinden ayırmakta ve farklı kılmaktadır.⁴⁵ (Fotoğraf 4-5).

Yapı bizzat padişah tarafından yaptırıldığı için ve inşa tarihinde mimarbaşılık makamında Sermimar Ebubekir Ağa bulunduğu ondan onun eseri olarak zikredilmelidir. Lakin kemer inşaatı bitmeden Sermimar Ebubekir Ağa görevden alınmış, yerine tekrar Kayserili Mehmed Ağa getirilerek kemer onun tarafından tamamlanmış ve Sultan I. Mahmud tarafından Kayserili Mehmed Ağa'ya hilat giydirilmiştir. Sultan I. Mahmud Kemerı, Sultan Abdülmecid devrinde tamir görmüştür.⁴⁶

SONUÇ

Sermimar Ebubekir Ağa sadece üç kez Hassa Baş Mimarlığına getirilmiş ve her üçünde de bu vazifede çok kısa süre kalabilmiştir. İlk göreve getirilmesi Sultan II. Mustafa'nın Edirne Vakası ile tahttan indirilip yerine Sultan III. Ahmed'in getirildiği bir dönemde olmuştur. Sultan III. Ahmed tahta çıktıktan beş ay sonra mimarbaşı olan Ebubekir Ağa, bir sonraki iki ay süren vazifesini Kasım 1720'de almış ve Şubat 1721'de Mehmed Ağa'ya devretmiştir. Son vazifesini

⁴³ Muzaffer Erdoğan, Lale Devri Baş Mimarı Kayserili Mehmed Ağa, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1962, s. 12.

⁴⁴ Soner Şahin, Şükrü Sönmezer, "Osmanlı Mimarisinde Figürlü Tasvir Sanatı Hakkında Daha Önce Bilinmeyen Bir Örnek: I. Mahmut Su Kemerı", Sanat Tarihi Yıllığı, S.26, İstanbul, 2017, s. 111-112.

⁴⁵ Şahin, Sönmezer, a.g.e., s. 113.

⁴⁶ B.O.A., İ.DH./446-29515,H.17 Rebiülahir 1276-M. 13 Kasım 1859.

Sultan III. Ahmed'in Patrona İsyanı ile hal edilmesinden sonra almıştır. Sultan I. Mahmud'un tahta çıkarılmasıyla Patrona ve yandaşları tüm devlet kadrolarını tasfiye ederken mimarbaşılık makamında da yolsuzluk yapıldığını iddia ederek Kayserili Mehmed Ağa'yı görevden aldır-
mışlar ve yerine Ebubekir Ağa'yı getirmişlerdir.

Ebubekir Ağa'nın mimarbaşılığı döneminde inşa edilen mevcut eserlere bakıldığında ise hem sıbyan mektebinde hem de su kemerinde klasik üslubun devam ettirildiği görülmektedir. Fakat su kemerinde bulunan hayvan figürleri Osmanlı mimarlığı için alışılmamış örneklerdir. Ancak, yapının inşasına Ebubekir Ağa zamanında başlanıp, Kayserili Mehmed Ağa'nın mimarbaşılığında tamamlandığından bu figürlerin ne zaman ve kimin tarafından yaptırıldığı tespit edilememektedir.

Toplamda üç defa geldiği mimarbaşılık makamında, iki vazifesine de isyan ve padişahın hal edilmesi neticesinde başlayan Ebubekir Ağa, bu makamda birer yıl kalabilmiş ve Osmanlı mimarlık tarihine eserlerinden çok bu yönüyle damgasını vurmuştur.

KAYNAKLAR

- Afyoncu, Fatma, "XVII. Yüzyılda Hassa Mimarlar Ocağı", Türkler, C.12, Ankara, 2002, s. 161-172.
- Belge, Murat, Osmanlıda Kurumlar ve Kültür, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- Can, Selman, Bilinmeyen Aktörleri ve Olayları ile Son Dönem Osmanlı Mimarlığı, İstanbul, Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa, "Osmanlı'da Başmimarlar", Türk Dünyası Kültür Atlası: Osmanlı Dönemi, C.4, İstanbul, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2002, s. 250-326.
- Dündar, Abdülkadir, "Osmanlı Mimarisinde Şehir Mimarları", Osmanlı, C.10, Ankara, 1999, s. 227-235.
- Dündar, Abdülkadir, Arşivlerdeki Plan ve Çizimler Işığında Osmanlı İmar Sistemi, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Faroqhi, Suraiya, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.
- Faroqhi, Suraiya, Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Güler, Sinan, "Onsekizinci Yüzyılda Hassa Mimarlar Teşkilatı", 18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı, İstanbul, Sanat Tarihi Derneği Yayınları, 1998, s. 145-150.
- Güneş, Gülcan Avşin, "Hassa Mimarlar Ocağı ve Mimar Sinan", Tarih Okulu Dergisi, S. XVII, İstanbul, 2014, s. 375-391.
- Haskan, Mehmet Nermi, Yüzyıllar Boyunca Üsküdar, C.2, İstanbul, Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2001.

- Hersek, Can, "Osmanlı İmparatorluğunda Mimarlar ve Yapı Esnafı", *İslamî Araştırmalar Dergisi*, C.4, S.1, İstanbul, 1990, s. 42-48.
- Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.4, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2005.
- Kafesçioğlu, Çiğdem, "Ortaçağ ve Modernite Arasında: Hassa Mimarlar Ocağı ve Osmanlı Mimarları", *Mimar.ist*, S.13, İstanbul, 2004, s. 96-98.
- Kazıcı, Ziya, *Osmanlı'da Toplum Yapısı*, İstanbul, Bilge Yayınları, 2010.
- Kuran, Aptullah, "Ayazma Camisi İnşaat Defterine Göre Yapıda Kullanılan Bezeme ve Tefrişat Malzemeleri", *Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri*, İstanbul, MSÜ Yayınları, 2000, s. 234-240.
- Madran, Emre, "Osmanlı İmparatorluğunda Onarım Esnafı (16-18. Yüzyıllar)", *Mimarlığın 7 Yüzyılı Uluslarüstü Bir Miras*, İstanbul, YEM Yayınları, 2000, s. 327-335.
- Mehmed Süreyya, "Ahmed Paşa", *Sicill-i Osmanî*, C.1, İstanbul, 1996, s. 219.
- Metin, Nurcan Yazıcı, "Osmanlılar'da Mimarlık Eğitimi", Prof. Dr. Selçuk Mülayim Armağanı: *Sanat Tarihi Araştırmaları*, İstanbul, Lale Yayıncılık, 2015, s. 363-396.
- Mülayim, Selçuk, "Mimari", *D.İ.A.*, C.30, İstanbul, 2005, s. 91-95.
- Necipoglu, Gülru, *15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Orhonlu, Cengiz, "Şehir Mimarları", *Türkler*, C.10, Ankara, 2002, s. 979-1003.
- Ortaylı, İlber, "Tarihsel Evrimi İçinde Mimarlar", *Mimarlık*, S.3, İstanbul, 1976, s. 56-58.
- Sakaoğlu, Necdet, "Hassa Mimarları Ocağı", *D.B.İ.A.*, C.4, İstanbul, 1994, s. 12-13.
- Sertoğlu, Midhat, *Osmanlı Tarih Lügatı*, İstanbul, Kurtuba Kitap, 2015.
- Sönmez, Zeki, "Osmanlı Mimarisinin Gelişiminde Hassa Mimarlar Ocağı'nın Yeri Örgütlenme Biçimi ve Faaliyetleri", *Osmanlı*, C.10, Ankara, 1999, s. 185-188.
- Şahin, Soner, "Değişim Sürecinde Osmanlı Mimarlığı III. Ahmet ve I. Mahmut Dönemi 1703-1754", *İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi*, İstanbul, 2008.
- Şahin, Soner, Şükrü Sönmezer, "Osmanlı Mimarisinde Figürlü Tasvir Sanatı Hakkında Daha Önce Bilinmeyen Bir Örnek: I. Mahmut Su Kemerleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, S.26, İstanbul, 2017, s. 105-140.
- Şenyurt, Oya, *Osmanlı Mimarlık Örgütlenmesinde Değişim ve Dönüşüm*, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2011.
- Tanyeli, Uğur, "Hassa Mimarları Ocağı", *Ezcacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul, 1997, s.764-765.
- Turan, Şerafettin, "Mimarbaşlı", *D.İ.A.*, C.30, İstanbul, 2005, s. 90-91.

Tuztaşı, Uğur, İlgi Yüce Aşkın, "Klasik Dönemden Batılılaşmaya Osmanlı Mimarlığında İdealleştirme Olgusu ve Batı Mimarlığıyla Olan Mukayesesi", Osmanlı Araştırmaları, S.38, İstanbul, 2011, s. 213-235.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Ankara, TTK Yayınları, 1988.

Yazıcı, Nurcan, "Osmanlılarda Mimarlık Kurumunun Evrimi ve Tanzimat Dönemi Mimarlık Ortamı", MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk-İslam Sanatı Programı Doktora Tezi, 2007.

Yenişehirlioğlu, Filiz, "Osmanlı Klasik Döneminde Kültür ve Sanat", Türkler, C.11, Ankara, 2002, s. 1609-1633.

ARŞİV VESİKALARI

B.O.A. , AE.SAMD.III/163-15942, H. 3Zilhicce 1120-M.13 Şubat 1709.

B.O.A. , AE.SAMD.III/222-21412, H.18 Rebiülevvel 1143-M. 1 Ekim 1730.

B.O.A. , AE.SMST.II./84-9057, H.9 Şevval 1115-M.15 Şubat 1704.

B.O.A. , E.EV./63-6847, H.12 Safer 1118-M.26 Mayıs 1706.

B.O.A. , İ.DH./446-29515,H.17 Rebiülahir 1276-M. 13 Kasım 1859.

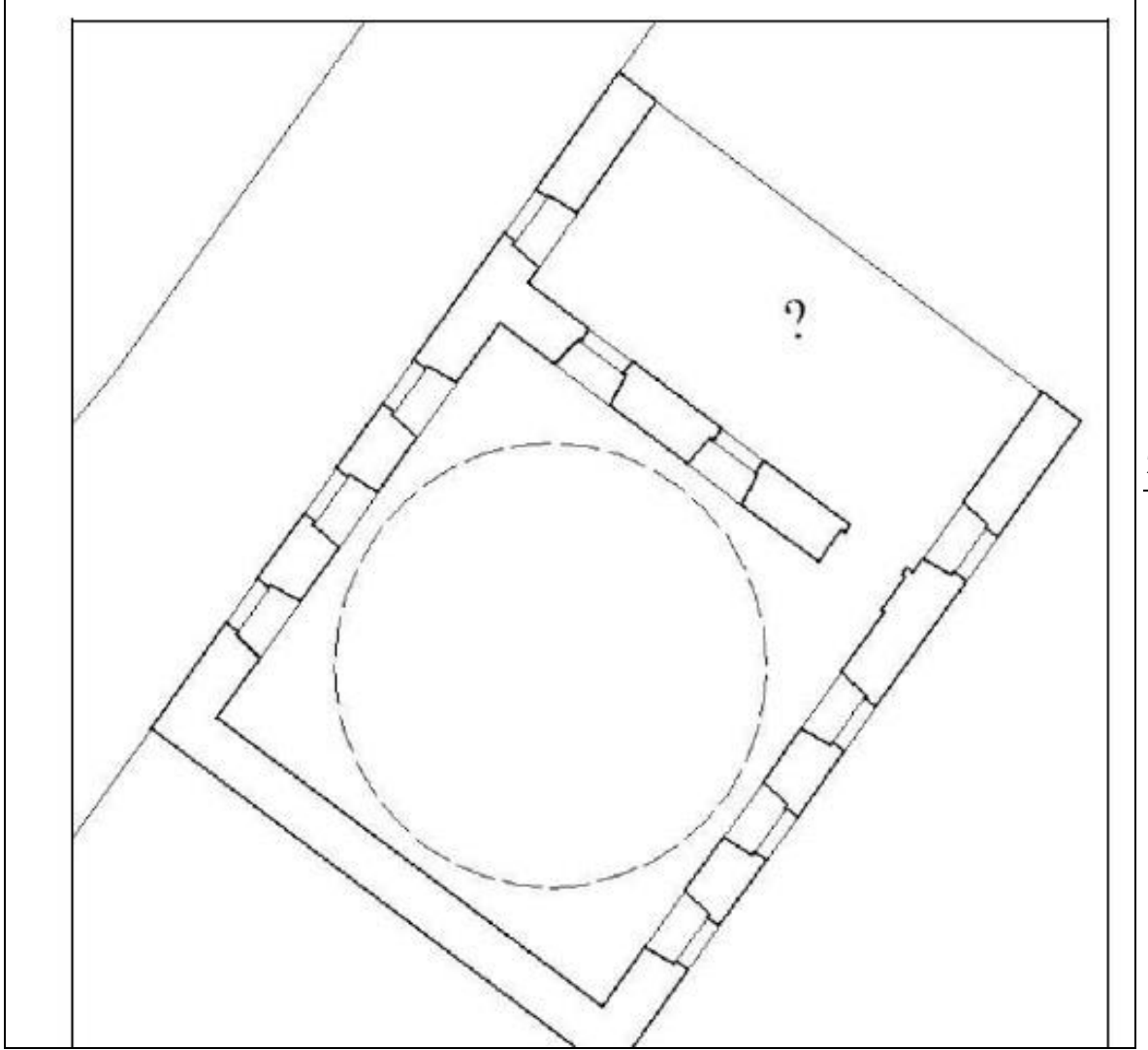
B.O.A. , İE.BH./17-1535, H. 29 Zilhicce 1143, M. 5 Temmuz 1731.

PLAN VE FOTOĞRAFLAR

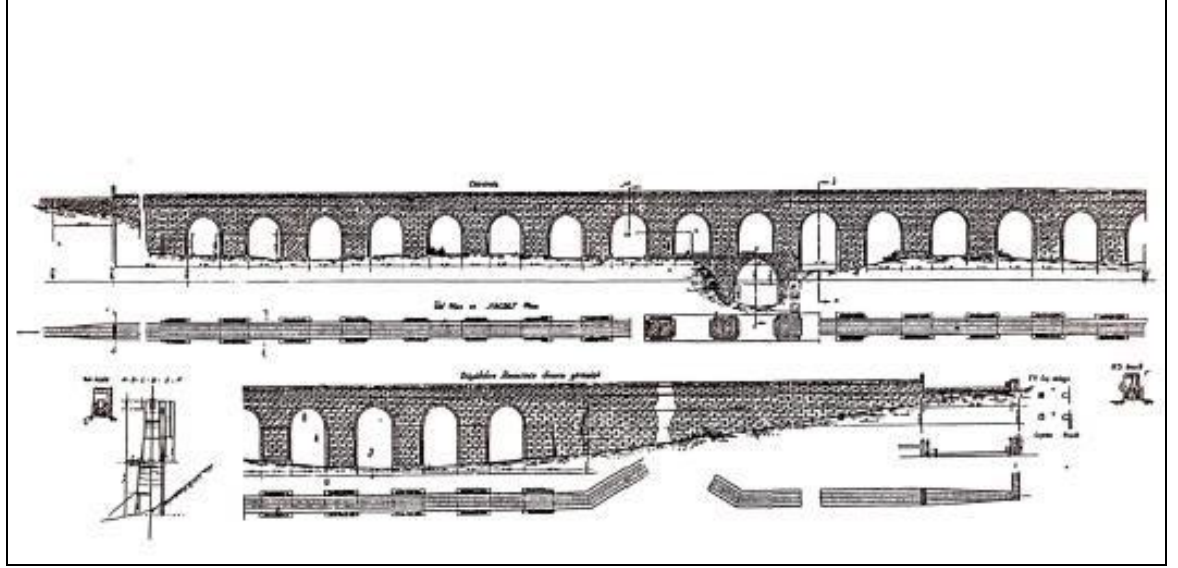
Şahin, Soner, "Değişim Sürecinde Osmanlı Mimarlığı III. Ahmet ve I. Mahmut Dönemi 1703-1754", İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2008.

Şahin, Soner, Şükrü Sönmezer, "Osmanlı Mimarisinde Figürlü Tasvir Sanatı Hakkında Daha Önce Bilinmeyen Bir Örnek: I. Mahmut Su Kemerli", Sanat Tarihi Yıllığı, S.26, İstanbul, 2017, s. 105-140.

PLANLAR

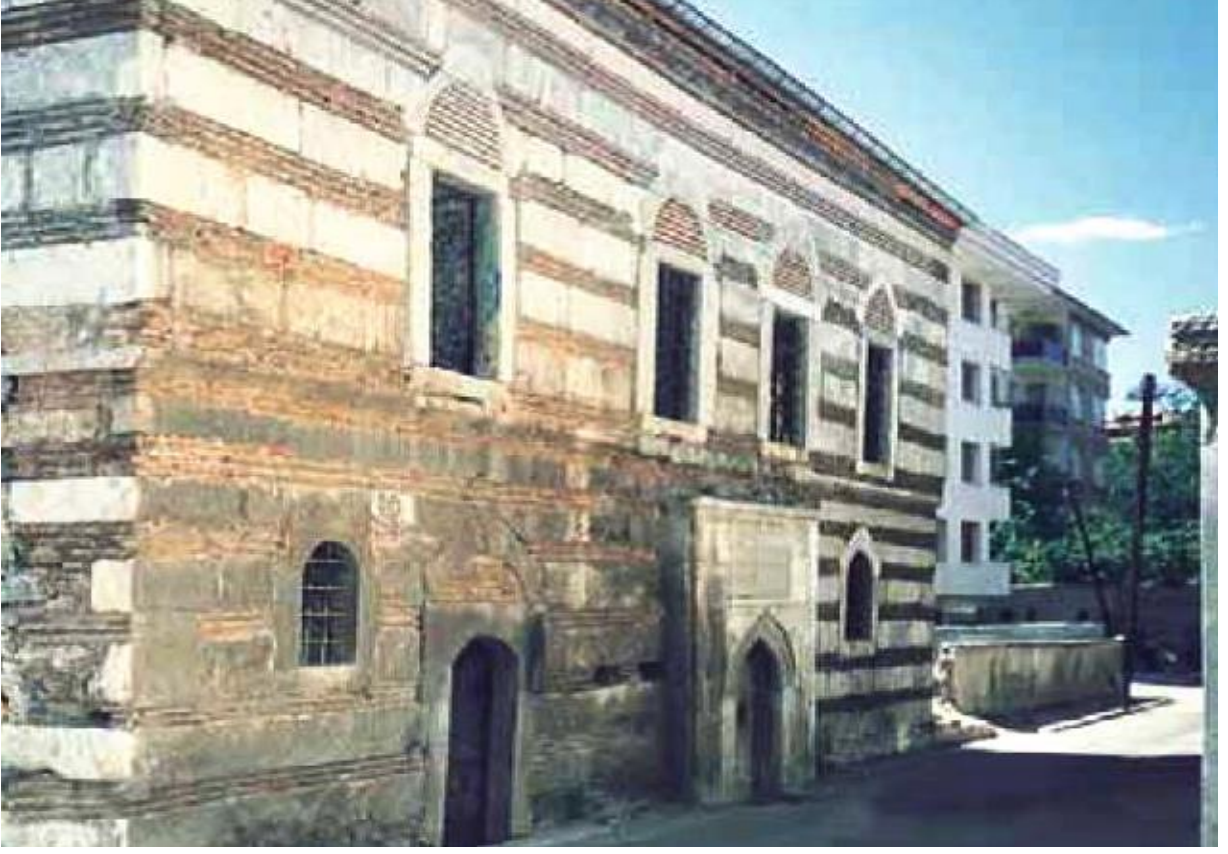

Plan 1: Çavuşbaşı Ahmed Paşa Sıbyan Mektebi

Plan 2: Sultan I. Mahmud Kemeru (Plan ve Kesit)

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Çavuşbaşı Sibyan Mektebi Ön Cephe

Fotoğraf 2: Çavuşbaşı Sıbyan Mektebi Doğu Cephesi

Fotoğraf 3: Sultan I. Mahmud Kemerı

Fotoğraf 4: Sultan I. Mahmud Kemerı At Başı Figürü

Fotoğraf 5: Sultan I. Mahmud Kemerı Aslan Başı Figürü